

До спеціалізованої вченої ради
Д 08.727.02 Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26

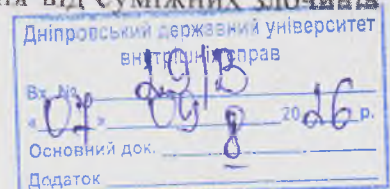
ВІДГУК

опонента за результатами вивчення дисертації
**Фурманова Миколи Володимировича на тему «Кримінальна
відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в
небезпечному для життя стані», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08
– кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Проблематика кримінально-правової охорони життя та здоров'я людини належить до фундаментальних напрямів розвитку кримінального законодавства, ефективність реалізації якого демонструє спроможність держави забезпечувати належний рівень захисту основоположних прав людини. Особливого значення цей напрям набуває сьогодні, коли наша держава зіштовхнулася з новими викликами, пов'язаними із широкомасштабною війною, яку російська федерація підступно розв'язала проти України.

На фоні нових викликів особливо актуальним постає питання кримінально-правової заборони ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України). Специфіка цього кримінального правопорушення полягає в тому, що суспільно небезпечні наслідки можуть бути зумовлені не активною поведінкою винної особи, а її бездіяльністю за наявності передбачених законом умов для надання допомоги. Така конструкція об'єктивної сторони зумовлює необхідність чіткого визначення юридично значущих ознак відповідної бездіяльності, характеру обов'язку щодо надання допомоги, критеріїв його виникнення та меж кримінально-правової відповідальності.

Актуальність дослідження посилюється й тим, що положення ст. 136 КК України тривалий час залишаються предметом наукових дискусій. Дискусійними є, зокрема, питання щодо визначення безпосереднього об'єкта цього кримінального правопорушення, змісту поняття «небезпечного для життя стану», особливостей об'єктивної та суб'єктивної сторін складу кримінального правопорушення, умов кримінальної відповідальності особи за ненадання допомоги, а також критеріїв відмежування цього діяння від суміжних злочинів

та кримінальних проступків. Наявність різних доктринальних підходів до вирішення зазначених питань свідчить про потребу їх комплексного переосмислення з урахуванням сучасного стану кримінального законодавства та практики його застосування.

Водночас попередні комплексні дослідження питання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, здійснювалися за інших соціально-правових умов. Зміни кримінального законодавства, трансформація правозастосовної практики, поява нових викликів для забезпечення життя і здоров'я людини в умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України зумовлюють необхідність повторного наукового аналізу відповідної кримінально-правової заборони. При цьому актуальність такого дослідження визначається не лише кількісними показниками зареєстрованих кримінальних правопорушень, а насамперед необхідністю забезпечення належної визначеності кримінально-правової норми та однакового її застосування на практиці.

Не менш важливим є й порівняльно-правовий аспект проблеми. Дослідження підходів законодавців інших держав до кримінально-правової охорони особи, яка опинилася у небезпечному для життя стані, дає можливість оцінити ефективність національної моделі, виявити її переваги та недоліки, а також визначити можливі напрями подальшого вдосконалення кримінального законодавства України.

Отже, сукупність теоретичних дискусій щодо змісту та ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 136 КК України, проблем його кваліфікації та відмежування від суміжних складів, потреба врахування сучасних суспільно-політичних і безпекових реалій, а також необхідність удосконалення кримінально-правового регулювання та практики застосування відповідної норми дають підстави вважати обрану М. В. Фурмановим тему дисертаційного дослідження актуальною, своєчасною та такою, що має як теоретичне, так і практичне значення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації М. Фурманова. У роботі М. В. Фурманова комплексно досліджується широкий спектр галузевих проблем, пов'язаних із наданням розгорнутого кримінально-правового аналізу передумов виникнення, сучасного стану, нормативного регулювання, перспектив удосконалення кримінально-правової охорони життя та здоров'я особи.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, недостатньо

повно розробленими в кримінально-правовій доктрині й перспективними для дослідження.

Об'єкт та предмет дослідження визначені в цілому, коректно. Так, його *об'єкт* – суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони життя та здоров'я особи. *Предметом* дослідження є кримінальна відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

Об'єкт та предмет співвідносяться з метою і задачами дослідження. *Метою дослідження* автор визначає удосконалення кримінального права в частині відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, і розробка на цій основі пропозицій із удосконалення вітчизняного кримінального законодавства та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети дисертантом були сформульовані та вирішувались вісім дослідницьких завдань: 1) розглянути історико-правовий нарис розвитку та сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані; 2) розкрити підстави та принципи криміналізації ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, та соціальну обумовленість законодавства про кримінальну відповідальність за це діяння; 3) розглянути зарубіжний досвід законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані; 4) визначити об'єкт ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, та охарактеризувати потерпілого, як обов'язкову ознаку складу злочину, передбаченого ст. 136 КК України; 5) з'ясувати зміст об'єктивної сторони ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані; 6) визначити суб'єкта ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, та на підставі вивчення соціально-демографічних ознак особи злочинця сформулювати кримінологічний портрет особи злочинця, який вчиняє делікт, передбачений ст. 136 КК України; 7) з'ясувати зміст суб'єктивної сторони ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані; 8) розробити та аргументувати пропозиції щодо модернізації чинної редакції ст. 136 КК України та практики її застосування.

Загальний аналіз наукової праці, висновків за розділами та загальних висновків дозволяє стверджувати, що *зазначені завдання було виконано, а мету дослідження дисертантом досягнуто*.

Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується в роботі з використанням комплексу методів наукового пошуку. Методологічною основою дослідження є положення теорії пізнання, традиційні й апробовані у кримінально-правовій науці: діалектичний метод, метод історико-правового

аналізу, формально-логічний метод, метод системного аналізу, порівняльно-правовий метод, а також статистичний методи. Обрані автором методологічні підходи до дослідження обраної теми в значній мірі визначили успішне розкриття теми.

Емпіричну базу дослідження дисертант заявляє як результати вивчення: статистичних даних Офісу Генерального прокурора щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 136 КК України; статистичних даних Державної судової адміністрації України щодо осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, та види кримінального покарання, складу засуджених за ст. 136 КК України; розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень вироки за ст. 136 КК України за період з 2011 по травень 2026 рр. (36 вироків). Теоретична частина дослідження пов'язана з емпіричними даними, які дослідник використовує у основній частині роботи.

Дисертантом використано чималий за обсягом масив загальнотеоретичної й спеціальної літератури за темою дослідження (163 джерела науково-теоретичного, навчального, методичного, нормативного, інтерпретаційного характеру).

Науковий апарат рецензованої дисертації досить якісний. Матеріал викладено доступно, логічно, послідовно.

Ці та інші показники свідчать про добросовісну, комплексну, цілісну, теоретично і практично значущу роботу, вказують, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь наукової обґрунтованості, є достовірними.

Структура дисертації М. В. Фурманова є логічно обґрунтованою, в достатній мірі узгоджено з визначеними здобувачем задачами, об'єктом і предметом дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У основній частині роботи послідовно описано витoki та сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, зарубіжний досвід законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, соціальну обумовленість законодавства про кримінальну відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення у вигляді ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в тому, що дисертація є одним з перших

комплексних досліджень питання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, в умовах дії на території України правового режиму воєнного стану та, як наслідок, впливу фактору широкомасштабної війни російської федерації проти України на динаміку та специфіку поширення кримінальних правопорушень даного виду. Низка теоретичних положень, висновків і рекомендацій дисертанта мають наукову новизну і теоретичну значимість, цілком достатні для роботи рівня дисертації кандидата юридичних наук. У дисертації представлено низку нових знань, які свідчать про особистий внесок здобувача у розвиток вчення про кримінально-правові засади охорони життя та здоров'я особи.

Так, на мою думку, заслуговують на підтримку й визнання елементами наукової новизни дослідження вперше обґрунтовані в дисертаційному дослідженні: 1) аргументи на користь визнання в якості основного безпосереднього об'єкта ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, суспільних відносин у сфері захисту здоров'я особи (ч.ч. 1-2 ст. 136 КК України) та суспільних відносин у сфері захисту життя особи (ч. 3 ст. 136 КК України); родовим об'єктом вказаного злочину – суспільних відносин у сфері забезпечення безпеки життя та здоров'я людини; 2) сформульовані соціально-демографічні ознаки особи кримінального правопорушника, який вчиняє злочин, передбачений ч. 3 ст. 136 КК України; 3) сформульовані на підставі вивчення зарубіжного досвіду законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, доводи на користь доцільності закріплення у ч. 1 ст. 136 КК України злочину з формальним складом та посилення відповідальності за вказаний злочин шляхом внесення відповідних змін до санкцій ст. 136 КК України.

Крім того, деякі відомості щодо кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, М. В. Фурмановим були в його дослідженні удосконалені, чи розвинуті, зокрема, положення науки кримінального права щодо періодизації етапів генези та розвитку вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, та врахування власного історичного досвіду регулювання даного питання під час модернізації ст. 136 КК України; позиція стосовно того, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 136 КК України, може бути вчинене виключно шляхом бездіяльності тощо.

Практичне значення одержаних в дисертації М. В. Фурманова результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використані, по-перше, у правотворчості (для

удосконалення чинного законодавства у сфері захисту життя та здоров'я особи), по-друге, у правозастосовній діяльності (для удосконалення чинного законодавства у сфері захисту життя та здоров'я особи), по-третє, в освітньому процесі (при вивченні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Актуальні проблеми кримінального права» та ін.), по-четверте, у науково-дослідній роботі (як підґрунтя для подальших досліджень проблем кримінально-правового захисту життя та здоров'я особи).

Необхідним критерієм оцінки проведеної М. В. Фурмановим роботи є **апробація ним результатів наукового дослідження**. Вони обговорені на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 21 березня 2025 р.), X Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 16 березня 2026 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 7 наукових публікаціях, з яких: 4 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 стаття у зарубіжному науковому виданні, 2 тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Проведений конкретний аналіз дисертації дозволяє зробити висновок про те, що дисертантом досягнуто поставленої мети та виконано означені ним завдання. На експертизу подане завершене комплексне дослідження, в якому висвітлені актуальні та важливі теоретичні, законодавчі та правозастосовні проблеми кримінально-правового забезпечення суспільних відносин у сфері охорони життя та здоров'я особи.

Разом з тим, позитивно оцінюючи зміст дисертації М. В. Фурманова та наголошуючи на її відповідності вимогам щодо робіт, які подані на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, уявляється за доцільне *висловити особисту думку опонента щодо окремих її положень та висновків, які можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації, або ж такими, що потребують додаткової аргументації.*

1. Обґрунтовуючи актуальність теми дослідження, дисертант наголошує на негативній динаміці поширеності злочинів, передбачених ст. 136 КК України. Водночас, таке твердження не повною мірою узгоджується з наведеними самим автором статистичними даними, відповідно до яких кількість облікованих правопорушень цього виду у 2025 році зменшилася на 23 % - з 22 у 2024 році до 17 у 2025 році. Зазначене, безумовно, саме по собі не заперечує актуальності дослідження проблем кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, однак свідчить про

недостатню обгрунтованість використання наведених статистичних даних як аргументу на користь негативної динаміки відповідних кримінальних правопорушень.

2. Окремі положення дисертації могли б бути представлені більш повно з огляду на використану автором емпіричну базу. У роботі здійснено аналіз значного масиву статистичних та інших емпіричних матеріалів, зокрема даних щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 136 КК України, а також матеріалів правозастосовної практики. Зазначені матеріали належним чином використовуються автором для обґрунтування окремих теоретичних положень, висновків і пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правової норми про відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

Водночас, на мою думку, репрезентативність проведеного емпіричного дослідження могла б бути посилена шляхом систематизації його найбільш вагомих результатів у додатках до дисертації. Зокрема, доцільним видається наведення узагальнених статистичних відомостей, результатів опрацювання судової практики, а також інших матеріалів, на які автор посилається у тексті роботи. Це дало б змогу більш наочно продемонструвати обсяг та результати проведеного емпіричного дослідження, а також полегшило б перевірку окремих висновків і положень, запропонованих дисертантом.

3. Позитивно оцінюючи здійснений автором аналіз кримінального законодавства окремих зарубіжних держав у частині регулювання відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, вважаю, що відповідний порівняльно-правовий підхід міг би бути посилений зверненням до праць іноземних учених.

Зокрема, під час висвітлення стану наукової розробленості проблеми доцільним було б більш широко представити доктринальні підходи зарубіжних дослідників до визначення підстав кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, юридичної природи відповідної бездіяльності, кола осіб, на яких може покладатися обов'язок надання допомоги, а також умов кримінально-правового реагування на такі діяння. Такий аналіз дозволив би зіставити не лише законодавчі моделі різних держав, а й теоретичні підходи, покладені в основу їх формування.

На мою думку, розширення кола використаних зарубіжних, зокрема англomовних, наукових джерел та їх критичне осмислення сприяло б більш глибокому розкриттю досліджуваної проблематики, дозволило б виявити альтернативні підходи до криміналізації ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, та додатково обґрунтувати

запропоновані дисертантом напрями вдосконалення положень ст. 136 КК України.

4. Попри слушне зауваження дисертанта щодо складнощів у кваліфікації ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, та відмежування цього злочину від інших кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я особи, у дослідженні залишилося поза увагою системне висвітлення розмежувальних ознак цих складів, що дещо знижує прикладну цінність розроблених рекомендацій.

Проте, визначені зауваження підтверджують складність та дискусійний характер окремих досліджених проблем, відтворюють особисте бачення автора у їх вирішенні, підтверджують доцільність їх подальшого більш глибокого наукового дослідження та запропонованих автором пропозицій. Сподіваюсь, що висловлені зауваження будуть використані дисертантом у подальшій науковій діяльності.

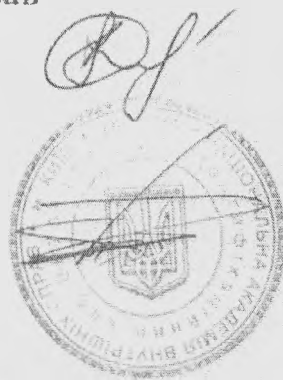
Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Фурманова М. В. подана у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, виконана здобувачем особисто. Дисертація містить наукові положення, нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, що має істотне значення для теорії і практики кримінального права та кримінології.

З урахуванням викладеного можна зробити висновок, що дисертація Фурманова Миколи Володимировича на тему «Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» є завершеним самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам, встановленим у пунктах 9, 11-13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (із змінами), а його автор – Фурманов Микола Володимирович на основі публічного захисту заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Опонент:

завідувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук,
доцент

Підпис засвідчую
проректор Національної академії
внутрішніх справ

Ірина ТКАЧЕНКО

Олег ТАРАСЕНКО